

Конкурс за заемане на академичната длъжност “доцент”

област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология
(Славянски езици. Сравнителна граматика на славянските езици),
обявен от СУ “Св. Климент Охридски”
и обнародван в ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р **Ростислав Александров Станков**

Данни за конкурса.

Единствен кандидат по обявения от СУ “Св. Климент Охридски” конкурс за “професор” по професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици. Сравнителна граматика на славянските езици) (ДВ, бр. 44/29.05.2018 г.) е доц. д-р Валентин Миланов Гешев. По процедурата на конкурса не са допуснати нарушения и тя е в съответствие с нормативните изисквания.

Биографични данни за кандидата.

Валентин Миланов Гешев е роден на 20 юли 1956 г. в София. Завършва 114 Политехническа гимназия с преподаване на английски език (днес Първа английска гимназия). Висшето си образование получава в Софийския университет “Св. Климент Охридски” по специалността *английска филология* с втора специалност испански език (1982). От 1985 до 1988 г. е редовен аспирант (докторант) по сравнителна граматика на славянските езици към Факултета по славянски филологии на СУ “Св. Климент Охридски”. Под научното ръководство на проф. Дина Станишева защитава дисертация на тема “Развитие на предложната система в българския и полския език (до XVII век включително)” през март 1991, за която получава научната степен *кандидат на филологическите науки* (сега д-р).

Професионалният стаж на Валентин Гешев е много богат: учител по английски език в 39 училище и 7 Единно средно политехническо училище (София); хоноруван преподавател по английски език във Висшия икономически институт (днес УНСС) (1981-1985), в Научно-технически съюзи в София (1989-1990), в СУ “Св. Климент Охридски” (1985-1989); редовен асистент по сравнителна граматика на славянските езици към

ФСлФ на СУ “Св. Климент Охридски” (1990-1999), *доцент* по сравнителна граматика на славянските езици към ФСлФ на СУ “Св. Климент Охридски” (от 1999), хоноруван преподавател по сравнителна граматика на славянските езици във Великотърновския университет “Св. Кирил и Методий” (1999-2001) и Шуменския университет “Епископ Константин Преславски” (2005-2006); лектор по български език в Института по славистика към Варшавския университет (1997-1998).

Валентин Гешев има голям административен опит: от 2007 до 2015 г. е ръководител на Катедрата по славянски езици към ФСлФ на СУ “Св. Климент Охридски”. Владее няколко чужди езика: английски, полски, руски, украински, испански и гръцки.

Преподавателски опит.

От професионалната характеристика на Валентин Гешев се вижда, че кандидатът има значителен опит като преподавател. През първите години на кариерата си (1981-1990) е преподавал основно английски език в различни учебни заведения (средни и висши. След защитата на дисертационния труд и до наши дни Валентин Гешев чете курса по сравнителна граматика на славянските езици на студентите от специалността *славянска филология* към ФСлФ на СУ “Св. Климент Охридски”. Има и международен опит като лектор по български език във Варшавския университет.

Научни трудове.

Публикациите на доц. Валентин Гешев са в областта на историята на славянските езици (български, полски, украински) и старобългарския език.

Общият брой на публикуваните научни трудове (монографии, статии и студии, рецензии и хроники) на доц. Валентин Гешев надхвърля числото 60. В конкурса кандидатът участва с 1 монография и 32 други публикации (статии, студии, рецензии). Сред непубликуваните трудове попадат, за съжаление, дисертационният и хабилитационният (*Славистичен поглед върху историята на българския език*, 1997).

Научните интереси на доц. Валентин Гешев са насочени предимно към изследване на граматическата история на славянските езици. Поради големия обем на трудовете и ограничения характер на рецензията тук ще бъдат представени най-значимите трудове на кандидата с акцент върху техния научен принос.

Преди всичко вниманието привлича монографията *Следистория на българския език: български език на Балканите, спомени за българското минало, противоречиво и динамично настояще* (Университетско изд-во “Св. Кл. Охридски”, София 2018, 547 с.). В основата на този труд лежи научноизследователският проект “Културно-историческо

и езиково наследство на “съседна” България” (2008-2013)¹, който представлява широкообхватно интердисциплинарно изследване на българските общности на Балканския полуостров и други, разположени в съседство с него, територии, по силата на историческите обстоятелства останали извън границите на Българската държава. Както казва самият автор: “книгата се състои от теренни и архивни материали, лични наблюдения, преценки и тълкувания по една обширна, все още неизчерпана и ... вълнуваща тема” (с. 518). Трудът е разделен на 11 глави, като първите две имат уводен характер. От особено значение е втората глава (“Отново за Балканите, езиците и историческата памет (Вместо увод)”, с. 25-77), която очертава проблематиката на труда и теоретичните рамки, в които ще бъдат представени конкретните наблюдения на автора. Тази глава е концентрирана върху взаимоотношенията между език, народностно съзнание и историческа памет по българските земи на Балканите, от една страна, и върху явленията антибългаризъм, смяна на книжовния език, подмяна на народностното съзнание и пренаписване на местната история – от друга. Специално внимание е отделено на някои тенденциозни автори, които, прикривайки се зад измислени социокултурни теории и пренебрегвайки националното самосъзнание и историческа памет, демонстрират стремежа си посредством новоизкована езикова терминология да пренапишат съществуващата многовековна история. Коментирайки тези автори в рамките на добрия академичен тон, Валентин Гешев методично показва несъстоятелността на споменатите социокултурни теории както от теоретична гледна точка, така и от гледна точка на събраните от участниците в проекта теренни данни. Ще посоча все пак един пример. Заради своята *История на българския език (Geschichte der bulgarischen Sprache, Berlin 1929)* Стефан Младенов е обявен за български езиковед-националист, който бил използвал изоглосата на определителния член, за да очертае своите териториални претенции. На тази откровена обида на видния български езиковед Валентин Гешев отговаря по следния начин: “Ст. Младенов нарича български това, което някои днес етикетират като балканославянски, не защото иска да убеди носителите на балканославянския език, че са българи, а защото помни, а и вижда, че те се самоопределят като българи и наричат езика си български – по негово време много повече отколкото днес” (с. 28). Много добре, в синтезиран вид, са представени причините, довели до съвременния македонизъм (с. 57-60). От значение е

¹ Служебен номер № DVU01/0426, номер на договора с Фонд научни изследвания – Д002-117/15.12.2008.

констатацията на автора, че наличието на българско съзнание, спомени за българско минало и назоваването на местния език като български в различни части на Балканите са свидетелство за това, че институционализиращият антибългаризъм не е успял да постигне пълен успех.

Главитe от трета до шеста включително (“III. Първи впечатления от общуването на български език в Албания: алократични варианти на речевия етикет”, “IV. Проблеми при изучаването на българските общности на Балканите. История, фолклор, самосъзнание: Бобошица, Корчанско”, “IV-А. Документи от село Бобошица: писмото на бобошени до българския екзарх Антим I от 1873 г., откъси от спомените на Димитри Цанцо, архив на дружеството “Кай нас” от началото на XX в.”), “V. “Исто потекло како българи имае, така и овај народ: Призренска гора, Кукъска гора, Жупа”, “VI. Две съвременни автохтонни краеведски книги от Югоизточна Албания: Сотир Дамко за Бобошица и Лазо Нестори за Върбник”, с. 78-390) са посветени на някои български общности в албанска езикова среда. Те съдържат коментар на данните и описанията на по-стари автори, допълнен с архивни данни и с материал от конкретни наблюдения на участниците в проекта в периода 2009-2012 година.

Глава седма (“Част от историята на кой език са югозападно-българските текстове от петдесетте и шестдесетте години на XIX в.”, с. 391-407) ретроспективно анализира югозападнобългарски текстове на различни автори от средата на XIX в. На всички езикови равнища тези текстове, изпълнени с горещ български патриотизъм, са част от общобългарския книжовен езиков процес и не могат да се представят като предистория на създадената през 1945 г. книжовна норма в Република Македония, която до голяма степен е свързана със сръбската и хърватската книжовна традиция.

Глава осма (“Диглосия между речта на човека от народа и речта на интелегента в поезията на Райко Жинзифов”, с. 408-415) е посветена на поезията на Райко Жинзифов, също наситена с горещ български патриотизъм.

Глава девета (“Белези на национална принадлежност в режим на книжовноезикова диглосия: писмена реч на граждани на Република Македония, открито заявяващи българската си националност”, с. 416-435) съпоставя банатската българска книжовна норма и книжовната норма на Република Македония на автори, печатали в издания в съвременна България. Главата съдържа материали за отделни частични опити за доближаване на книжовната норма на Република Македония до съвременната българска норма.

Главите десета и единадесета (“X. Българският език в днешна България: релексикализация и окцидентализми; прояви на езикова некомпетентност, езиков снобизъм и езиков упадък”, “XI. Филолозите в днешна България и езиковедската терминология”, с. 436-516) имат отношение към проблеми на българския език в рамките на съвременна България, засягащи езиковата култура на съвременния българин. Авторът разглежда стихийно протичащата и донякъде съзнателно прокарвана релексикализация с тенденция към окцидентализация (“озападняване”), спира се на различни прояви на езикова некомпетентност и езиков снобизъм в публичната реч и най-вече в средствата за масово осведомяване. Валентин Гешев предлага един умерен модел на културна дублетност, близък до традиционната българска езикова практика, с умерена употреба на окцидентализми. Задачата на този модел е да изгради усет за добър стил, естетика и достойнство на езика.

В Заключението (“Днешна България и старите и новите български общности зад граница”, с. 517-522) авторът резюмира накратко проблематиката на книгата и представените в нея материали.

Може да се каже, че книгата на Валентин Гешев е събитие в съвременната българистика, а характерът на изложението и тематиката, застъпена в нея, я правят достъпна за един по-широк кръг от читатели извън рамките на тесните специалисти.

Осем от публикациите на Валентин Гешев разглеждат редица теоретични и конкретни въпроси, застъпени по-подробно в представената вече монография: 1) проблеми на книжовноезиковата диглосия, 2) проблеми на формиране на българския книжовен език от 60-те години на XIX в. и отношението им към лексикалната норма в днешна Република Македония, 3) проблеми на алократичните (другодържавните, инодържавните) варианти на българския речеви етикет и др.

Особено място в изследванията на Валентин Гешев заемат въпросите, свързани с историята на българската падежна система, отразени в следните публикации: “Възможни старобългарски свидетелства за древни значения на индоевропейския падеж”, “Хвѡстъ ѿ доврѡбръзїе чюждю жеѡь. Безпредложното винително несъгласувано определение в ранноновобългарски и старофренски: типологична или генетична успореѡица”, “За падежното значение в среднобългарския превод на Троянската повест”. Въз основа на наблюденията, представени в посочените три публикации, Валентин Гешев стига до следните заключения: 1) старобългарските падежни значения и употреби са по-архаични от падежните значения и употреби в съвременните

славянски езици; 2) среднобългарските падежни значения имат общославянски характер и в тяхната употреба се проявяват общославянски тенденции; представата за среднобългарския език като безпадежен е необоснована и невярна; 3) ранноновобългарските падежни значения и употреби от XVII в. са подобни на гръцките след X в., на румънските и албанските, което води до въвеждане на понятието *падежна система от новобалкански вид* или *тип*.

Проблемите на ранноновобългарската падежна система Валентин Гешев доразвива и обобщава в други свои публикации (“Ранноновобългарската падежна система”, “От славянско към балканско склонение: време и място”, “Parts of the Sentence and Case Constructions: the Case in Early Modern Bulgarian”).

Ако с втория и третия изводи можем да се съгласим с уговорката все пак, че са направени върху малък по обем материал (авторът на настоящата рецензия също се е изказвал по повод представата за безпадежния характер на среднобългарския език), то първият извод се нуждае от по-специален коментар относно изказаното мнение, че в старобългарската езикова система е налице винителен падеж за място след статични глаголи (“Възможни старобългарски свидетелства за древни значения на индоевропейския падеж” *Palaeobulgarica* 1999, № 4). Примерите от класическите старобългарски паметници не са еднозначни: 1) по мѣста (Мт 24:7, а не Мт 24:17), преводът буквално следва гръцкия текст, освен това предлогът по съсредоточава действието върху повърхността, а според Дина Станишева – посочва предела на разпространение на действието; 2) в случая с изразите о дѣснажѣ и о шочѣжѣ (Мт 27:38) (които могат да се разглеждат и като адвербиални) заслужава внимание мнението на Дина Станишева, че конструкцията о + винителен в контекста на локалните отношения изразява идеята за съседство. Примерите от Шестоднева на Йоан Екзарх, посочени като безспорни при думите мѣсто и жнвотъ, имат разночетения с местен падеж, което е свидетелство, че винителният падеж в някои от преписите отразява една по-късна епоха в развитието на българския език. С други думи, идеята за наличие в старобългарски на винителен с чисто локално значение не е подкрепена от надежден материал. Неприемливо е и твърдението, че в изрази като нъ възтокъ и на полунощѣ имаме винителен за място. При търсенето на следи от древни праезикови състояния в

текстовете на старобългарската книжнина, отстояща на хилядолетия от праезика, по-голямата предпазливост е за предпочитане.

Заслужава специално да се отбележи статията “Инвариантно значение или значение, обусловено от контекста: в търсене на смисъла на падежната морфема (По повод на 80-годишния юбилей на проф. Дина Станишева)”, в която авторът обосновава стига до извода, че нищо не може да докаже съществуването на морфологично значение на падежа, което да е различно и независимо от значението на синтактичната му функция.

Част от трудовете на Валентин Гешев са посветени на праславянския език и прародината на славяните (“Чужди ли са тевтонците (праславянски названия за категории население)”, “Варварски език и варварско общество (За началото на славяните)”, “Дунавска прародина?”). В посочените работи, въз основа на интересен езиков материал, е направен опит да се реконструира обществената структура и материалната култура на славяните в периода от II до VI-VII в. Изводите, до които достига авторът, могат да бъдат окачествени като твърде смели и до голяма степен спорни: “Езикът на славяните възниква като силно иранизирано и германизирано (а защо не и хуно-прабългаризирано) прабалтийско наречие по време на Великото преселение на народите”; “Към VI-VII в. то (или само отделен негов диалект или интердиалект) се превръща в изразно и стилистично обогатена, развита и диалектно неразчленена лингва франка на висшите и средните съсловия на тогавашна варварска Средна, Източна и Югоизточна Европа – огромна територия с относително единно, динамично (социално и етнично подвижно) и разнородно по произход общество...”; “С течение на времето тази лингва франка измества поради престижността си и поради високата си комуникативна стойност (тя е разбираема за всички и навсякъде) различни котериториални родствени и неродствени езици или много близки ѝ диалекти, включително и на такива потомци и роднини на хуните, каквите вероятно са основната част от прабългарите...” и т.н. Малцина езиковеди и историци, струва ми се, биха възприели така обрисваната картина положително, особено на фона на англ. *slave*, нем. *Sklave*, фр. *eslave*, итал. *schiaivo*, възхождащи към термините *Σκλάβοι*, *Σκλαβηνοί*, употребени за пръв път от Прокопий Кесарийски.

Интерес представлява статията с оригиналното заглавие “Пасли ли са козите на праславяните в дателен самостоятелен?”. В нея е направен опит да се преосмислят представи, които според автора не са плод на конкретно обосновавано и аргументирано мнение, а са наследени от професионалната и образователните традиции, силно преувеличени впоследствие в съзнанието на своите носители. Въпреки остробумния

коментар на пасаж от Житието на Дометий от Супрасълския сборник проблемът си остава, тъй като въпросният текст е преводен и е отражение на своя оригинал: *dativus absolutus* на превода съответства на *genitivus absolutus* на оригинала; останалите причастни форми на превода също имат съответствие в оригинала.

Ограниченият обем не ни позволява да опишем в цялата ѝ пълнота творчеството на Валентин Гешев. Дотук представените трудове на кандидата обхващат наполовина проблематиката, застъпена в неговата изследователска продукция. За да бъде очертана в общи линии цялостната картина тук ще маркирам само кръга от теми, разработени в останалите публикации, представени от Валентин Гешев за конкурса: 1) книжовноезикови стилове и влияния върху българския език от XVIII в. и XIX в., 2) славянски и балкански черти в българския език; 3) механизми за синтагматично свързване и причини за езиковия развой; 4) взаимодействие на българския език със съседни езици. Краткото описание на научното творчество на Валентин Гешев очертава образа на един изключително ерудиран изследовател, интересуващ се в по-голяма степен от фундаменталните въпроси на езикознанието и притежаващ специфичен поглед върху проблемите на езика и културата, способен да убеждава с обоснована аргументация, да привлича вниманието със своите, понякога твърде смели, хипотези.

Цитирания.

Представената справка за цитирания показва, че трудовете на Валентин Гешев са познати сред българските и чуждестранните учени. Има цитирани публикации в Web of Science, CEEOL и Scopus.

Участие в научни форуми.

Общият брой на участията на Валентин Гешев в престижни национални и международни научни прояви (София, Пловдив, Осиек (Хърватия), Комотини (Гърция), Минск (Белорусия)) надхвърля числото 30.

Заклучение.

Доц. Валентин Гешев в настоящия конкурс за академичната длъжност “професор” за нуждите на Катедрата по славянски езици при ФСлФ на СУ “Св. Климент Охридски” се представя с разнообразна по проблематика научна продукция, отразяваща изключителната ерудиция на автора, с приноси в областта на общото езикознание, историята на българския език и контактите му с други славянски езици.

Научноизследователската и преподавателската квалификация на кандидата отговарят на изискванията на чл. 29 от ЗРАСБ, чл. 60 от Правилника за прилагане на ЗРАСБ и чл. 114 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени

и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Климент Охридски”, затова препоръчвам на членовете на Научното жури да изберат доц. Валентин Миланов Гешев на академичната длъжност “професор” по професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици. Сравнителна граматика на славянските езици).

08.11.2018 г.

С о ф и я

Рецензент:

(проф. д-р Ростислав Станков)